

שיעור 1

אני ושמי

מטרות

1. למידה על שם פרטי כמבטא זהות מקומית, משפחתית ויהודית; הכרה בהתמודדות עם שם כחלק מהזהות היהודית.
2. היכרות עם פועלן של דמויות יהודיות מהעולם, ועם הרעיון ששם עברי הוא גם פרטי וגם מייצג.
3. הכרת האפשרות של כל אדם לקנות לעצמו שם באמצעות בחירותיו ופעולותיו.

מהלך

פתיחה

1. תרגיל כתיבה אקרוסטיכון: נבקש מהתלמידים לכתוב את אותיות שמם ולהוסיף ליד כל אות תכונה או אירוע חשוב בחייהם.

« אפשר לאתגר את מי שמוכן, ולבקש לכתוב גם לפי אותיות שם המשפחה.
« אפשר להקל על מי שצריך, ולהסתפק בראשי תיבות של השם הפרטי ושם המשפחה.
« מי שירצה, יכול להפוך את הרשימה לפסקה.

2. נאמר: השם שלנו אינו רק הכותרת שבעזרתה קוראים לנו. השם שלנו קשור לטביעת הרגל שלנו בעולם, להשפעה שלנו על הסביבה, ולהשפעת הסביבה עלינו. שמות רבים במקרא מלווים בהסבר. היום נתמקד בדמויות מקראיות שקבלו שם פעמיים (כיוון שהשם שלהם השתנה במהלך חייהם).
3. נחלק את נספח א', ונקרא את מדרש תנחומא, פרשת ויקהל, ללא השורה החסרה.

« לאחר הקריאה, נזמין את התלמידים לחשוב מהי השורה החסרה.
(נגלה את שורת סיום המדרש: 'מָה שְׁקוֹנָה הוּא לְעֶצְמוֹ')

שאלות לדיון

- « מה יכולה להיות הכוונה בביטוי 'קוראים'?
- « האם פונים אל אדם ביותר משם אחד בדרך כלל?
- « יהודים רבים החיים בחוץ לארץ מקבלים מהוריהם שם מקומי ושם עברי/יהודי. האם זה שם אחד? מדוע לדעתכם חשוב להורים להעניק את שני השמות?
- « באיזה אופן אדם עושה לעצמו שם? איזה שם הייתם רוצים לעשות לעצמכם? (אפשר לחזור לתרגיל הפתיחה ולבקש להשתמש באותיות השם כדי לכתוב מה השם שהיו רוצים לעשות לעצמם)

לימוד מקורות בחברותא

4. נחלק את הכיתה לחברותות. כל תלמיד יקבל עותק של דף המקורות (נספח ב'), ומקור (מנספח ג') העוסק בשינוי שם של דמות מהעת החדשה.

דגשים למורה

« ניתן להוסיף ביאורי מילים לפסוקים על מנת להקל על העבודה העצמית.
« דפי המקורות (מקראיים ובני זמננו) מציעים מגוון טקסטים. ניתן לאפשר לתלמידים לבחור אילו טקסטים יקראו, או, לצמצם את מספר הטקסטים, בהתאם למיקוד הרצוי.
« ניתן להקדיש שיעור ראשון ללימוד בחברותא הממוקד בדמויות מקראיות ושיעור שני הממוקד בדמויות בנות ימינו.

אסיף במליאה

דיון מסכם

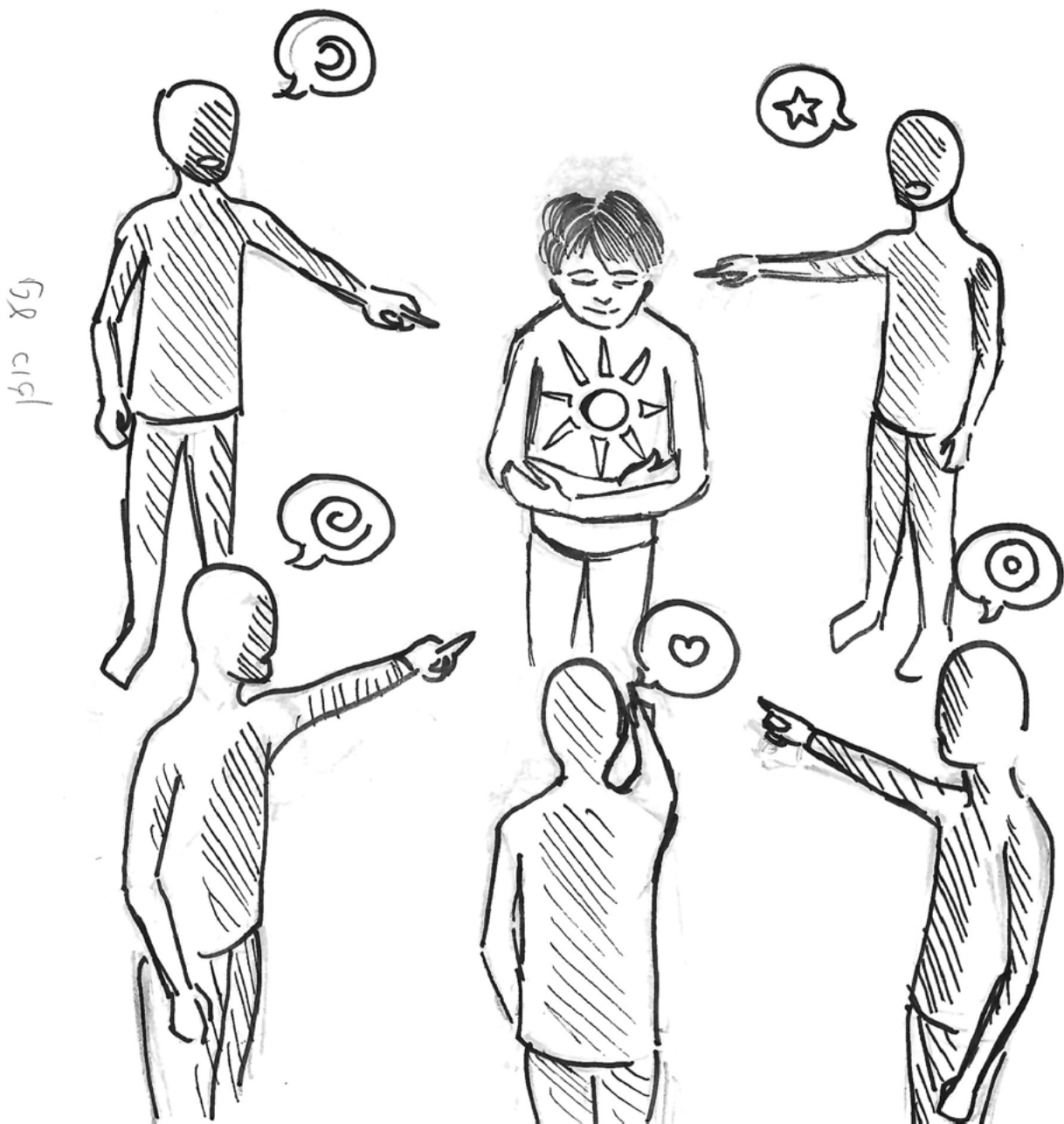
« מה עמד בבסיס השם החדש שקבלו הדמויות? מה השליחות שלהן? מה המסר שלהן?
« אילו מהדמויות מעוררת בכם השראה?
« האם השם שלהם נתן כיוון לחייהם?
« מתוך מה שלמדתם על הדמויות, מה יכול להשתלב בדרשה שלכם?

נספח א'

לימוד במליאה במסגרת הפתיחה

מדרש תנחומא, פרשת ויקהל, סימן א'

אתה מוצא שלושה שמות שנקראו לו לאדם: אחד – מה שקוראים לו אביו ואמו,
אחד – מה שקוראים לו בני אדם,
ואחד – מה שקונה לו לעצמו.
טוב מכולם

נספח ב'

דף מקורות לחברותא

דמויות ושמות במקרא

הנחיה: עיינו במקורות ודונו בשאלות.

אדם הראשון נותן את השם "אישה" (בראשית ב, 23-19)

וַיֵּצֵר יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאָדָמָה, כָּל-חַיֵּית הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל-עוֹף הַשָּׁמַיִם, וַיָּבֵא אֶל-הָאָדָם, לְרֹאוֹת מַה-יִקְרָא-לוֹ; וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא-לוֹ הָאָדָם נִפְשׁ חַיָּה, הוּא שְׁמוֹ. וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת, לְכָל-הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וְלִכְל, חַיֵּית הַשָּׂדֶה; וְלָאָדָם, לֹא-מָצָא עֶזֶר כְּנֶגְדּוֹ. וַיִּפַּל יְהוָה אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל-הָאָדָם, וַיִּישָׁן; וַיִּקַּח, אַחַת מִצְלָעֹתָיו, וַיִּסְגֵר בָּשָׂר, תַּחֲתָנָהּ. וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הַצֶּלַע אֲשֶׁר-לָקַח מִן-הָאָדָם, לְאִשָּׁה; וַיִּבְאֶהָ, אֶל-הָאָדָם. וַיֹּאמֶר, הָאָדָם, זֹאת הִפְעַם עִצָּם מֵעֲצָמִי, וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי; לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לָקַחָהּ-זֹאת.

שאלות לדיון

« מה אפשר ללמוד מהבחירה של האל שהאדם יעניק שמות לכל היצורים?

« מה דעתכם/ן על הנימוק לשם 'אישה'?

מיעקב לישראל (בראשית לב, 29-23)

וַיִּקָּם בְּלִילָה הוּא, וַיִּקַּח אֶת-שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת-שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו, וְאֶת-אֶחָד עֶשֶׂר, יְלָדָיו; וַיַּעֲבֵר, אֶת מַעֲבַר יַבֵּק. וַיִּקְחֶם--וַיַּעֲבֵרֶם, אֶת-הַנְּחָל; וַיַּעֲבֵר, אֶת-אֲשֶׁר-לוֹ. וַיִּוְתֵר יַעֲקֹב, לְבַדּוֹ; וַיֹּאבֵק אִישׁ עִמּוֹ, עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר. וַיֵּרָא, כִּי לֹא יָכַל לוֹ, וַיִּגַע, בְּכַף-יָרְכוֹ; וַתִּקַּע כַּף-יָרֵךְ יַעֲקֹב, בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ. וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי, כִּי עָלָה הַשָּׁחַר; וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ, כִּי אִם-בְּרִכְתָּנִי. וַיֹּאמֶר אֵלָיו, מַה-שְּׁמֶךָ; וַיֹּאמֶר, יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר, לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ--כִּי, אִם-יִשְׂרָאֵל: כִּי-שָׁרִית עִם-אֱלֹהִים וְעִם-אֲנָשִׁים, וַתּוֹכַל.

שאלות לדיון

« השם 'ישראל' הוא האופן בו המלאך מברך את יעקב. במה המלאך מברך אותו?

« איזה שם קנה יעקב לעצמו?

« מה השם 'ישראל' אומר עלינו כעם לדעתכם/ן?

מיוסף לצפנת פענח (בראשית מ"א, 45)

וַיִּקְרָא פְרַעֲה שֵׁם-יְוֹסֵף, צָפְנַת פְּעֻנַח, וַיִּתֵּן-לוֹ אֶת-אֶסְנַת בַּת-פּוֹטִי פְרַע כְּהֵן אֵן, לְאִשָּׁה; וַיֵּצֵא יוֹסֵף, עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם.

שאלה לדיון

פרעה נותן ליוסף שם ואישה. מה המסר שלו לגבי יוסף שהגיע כזר למצרים?

מנעמי למרא (רות א, 20-21)

וַתֹּאמֶר אֵלֶיהֶן אֵל-תִּקְרָאנָה לִי נַעֲמִי קְרָאן לִי מְרָא כִּי-הִמְר שְׂדֵי לִי מֵאֵד. אָנִי מְלֵאָה הַלְכְּתִי וְרִיקָם
הַשִּׁיבְנִי יְהוָה לְמָה תִּקְרָאנָה לִי נַעֲמִי וַיְהוֶה עָנָה בִּי וְשְׂדֵי הָרַע לִי.

שאלה לדיון

עיינו שוב במדרש שלמדנו.

האם מרא הוא השם ש-'קוראים לו בני אדם' או שזה השם שנעמי קנתה לעצמה?

נספח ג'

דמויות ושמות יהודים מהמאה האחרונה

מיטצ'ל ווהלברג, רב אורתודוקסי, קהילת 'בית תפילות'

(מתוך: 'שאלנו 20 רבנים: מה גורם לך להיות גאה להיות יהודי?', The Forward, 4.12.2017)

כיהודי, אני חש תמיד פרץ של גאווה, כל אימת שאני רואה שם יהודי מתנוסס על הקיר של בית חולים, אוניברסיטה, או מוסד חינוכי. הגאווה הזאת גוברת בכל שנה כאשר שמות יהודיים רשומים כחתיני פרס נובל. "איזה עם!" אני חושב לעצמי. הביטוי בתרומה של היהודים במשך מאות בשנים לשיפור פני החברה – חברות אשר בזו אחר זו ניסו להשמיד אותנו. "איזה עם!"

שאלות לדיון

- « האם אתם/ן מזהים/ות שם יהודי כשאתם/ן רואים/ות רשימת שמות?
- « האם אתם/ן מזדהים/ות עם דברי הכותב?
- « האם השמות הייחודיים של יהודים מצביעים על קשר מיוחד ביניהם?
- « האם מי שמשנה את השם שלו לשם מקומי מאבד את הקשר הזה?

הנחיה: לפניכם/ן סיפורן של דמויות מהעת האחרונה שעשו לעצמם שם. קראו את הטקסטים בעמודים הבאים ודונו בשאלות.

יגאל אלון - כיצד בוחרים שם?

(מתוך: 'בית אבי', יגאל אלון, עמוד 63, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1975)

צילום: פריץ כהן, לע"מ

בחודש יוני 1948, עם הקמת צה"ל, עמדתי על המדשאה ליד בנין המטכ"ל בטכס השבעת אלופי צה"ל הראשונים. בן-גוריון, ראש הממשלה ושר הבטחון הראשון שלנו, תבע מאתנו להחליף את שמותינו הלועזיים בשמות עבריים לפני ההשבעה. 'אלופים עבריים חייבים לשאת שמות עבריים!'

כיצד בוחרים בשם שיהיה לרצון לאבא, לאחי ואחותי, לכל השבט? להינתק מהם לא רציתי, ואפשרות להתייעץ איתם לא היתה לי - מועד הטקס ושידור

מהדורת החדשות התקרב..

בן-גוריון הציע: הגלעדי! יצחק שדה הציע: ניר! והוסיף: שדה-וניר.

לפתע נזכרתי בעץ האלון העבות שבחלקתה- 'בלוט' שלנו, שבחסותו ידעתי את הקרב הראשון בחיי.

הספקתי להתייעץ עם רות רעייתי, ודקה לפני שידור החדשות הודעתי את החלטתי: אלון.

האחים ואבא ניחשו מיד מה טעם בחר אחיהם הצעיר בשם זה. אבא היה מרוצה: מאדמתו לוקח.

יגאל אלון (פייקוביץ'), הי בשנים 1918-1980. איש צבא ופוליטיקאי ישראלי, מפקד הפלמ"ח, מראשי צה"ל במלחמת העצמאות. מראשי מפלגת העבודה, ראש ממשלת ישראל בפועל במשך 19 יום, חבר הכנסת, סגן ראש הממשלה ושר בממשלות ישראל.

שאלות לדיון

« מה משמעות שם-המשפחה עבור בן-גוריון? מה מסמל השם עבור יגאל אלון? »
« חישבו על שמות של בני משפחה או אנשים מוכרים ששמם קשור למקום ממנו הם באו. מדוע לדעתכם/ן אנשים רוצים להנציח את המקומות מהם באו גם כשהם כבר לא שם? »

ישראלים יוצאי אתיופיה שבחרו לחזור לשם האמהרי

מהיום אני לא דני, תקראו לי אשגר

(אורטל מונוס, YNET, 24.12.2018)

[...] לחלק לא מבוטל מיוצאי אתיופיה יש את השם שאיתו נולדו, והשם ה'חדש' שניתן להם על ידי משרד הפנים, המנהלת בבית הספר או אפילו הגנת. שמות הם בעצם סממן לשאיפה להשתלב בנוף המקומי, להיות חלק מהמרקם החברתי.

[...]

כדורגלן העבר וחבר מועצת עיריית נתניה בהווה, **אמייה טגה** (33), חזר לשם הולדתו והפך לפעיל חברתי מוכר. טגה, נשוי ואב לשלוש, גם לומד לתואר ראשון במשפטים. "השם זה אמא-יה, כמו אמא קטנה", הוא מסביר וצוחק, "אבל אמא שלי אומרת שזה ילד נצחי. הייתה לי איזו הארה: אני יושב עם עצמי, ופתאום חושב: מי נתן לי את השם הזה, 'אמיר'? איזו מנהלת, עם כל הכבוד, ובכזאת קלות ויתרתי על השם שנתנו לי ההורים. אצלנו יש משמעות גדולה לכל שם, ואז נופל האסימון עד כמה הפגיעה בהורים שלי גדולה. נסעתי למשרד הפנים וחזרתי לשם המקורי".

ספגת ביקורת?

"הרבה עיתונאים אמרו, 'מה, הוא לא מרגיש חלק? הוא משחק בנבחרת ישראל'. אותי זה לא עניין. זה אחד הדברים המשמעותיים שעשיתי".

[...]

גם **נאני (בעבר חנה) ברוק** מגיעה מעולם האמנות והבמה. היא מורה, במאית ושחקנית תיאטרון, שמפעילה עסק בשם 'תיאטרון בצבע' אשר מטרתו לדבר על זהות אישית וקבלת האחר דרך עולם התיאטרון. "התיאטרון הציל אותי", היא מודה. "בכיתה ט' הייתי בחוג לתקשורת. עשיתי סרט דוקומנטרי על מה זה להיות אתיופי, וזה העלה לי המון שאלות על המקום שלי. למשל, למה אני עדיין משתמשת בשם החדש, שניתן על ידי הסוכנות היהודית".

השם חנה עדיין מופיע בתעודת הזהות, אבל נאני כבר במקום אחר. "הוא שם כדי להזכיר לעצמי שעברתי תהליך", היא מסבירה. "בשנת השירות שלי עבדתי בבית ספר שבו הכרתי חבר'ה אתיופים שנשארו עם השם שלהם, המקורי. הם היו נורא גאים בזה וקינאתי בהם. באמת, כשהתחילו לקרוא לי רק 'נאני', הרגשתי כאילו משהו קם לתחייה באישיות שלי".

כמו אצל חבריה, גם אצל נאני המהפך הושלם במחאות של 2015. "אחריהן כבר לא הייתי מוכנה שאף אחד יקרא לי חנה", היא מבהירה. "אם פעם רציתי להיות חלק מכולם, היום אני גאה בייחוד שלי. לא אמחק את ההיסטוריה שלי".

שאלות לדיון

« מתן שם ישראלי לעולים חדשים נחשב במשך שנים רבות למעין קבלת פנים שעוזרת להשתלב בחברה הישראלית. האם אתם מכירים/ות מישהו שקיבל שם כשעלה לארץ? האם שם יכול לעזור להתקבל לדעתכם/ן?

« מה דעתכם/ן על ההחלטה לחזור לשם האמהרי? איזה שם הם מבקשים לעשות לעצמם?

השופטת רות ביידר גינסבורג

לחץ/י כאן לצפייה בסרטון

מתוך: 'הסיבה האמיתית לכך שרות ביידר גינסבורג כונתה R.B.G' הידועה לשמצה'.

(ג'ניפר ליאונרד, The List, 18.9.2020)

השופטת ביידר גינסבורג עסקה בסוגיות של שוויון וזכויות אדם. לא פעם מצאה עצמה בעמדת מיעוט, אך דעותיה התפרסמו גם כשלא התקבלו. הכינוי שלה בציבור הפך להיות ראשי התיבות של שמה RBG, גם הכינוי Notorious RBG

(='ידועה לשמצה') הפך להיות מוכר מאוד ומזוהה איתה.*

הכינוי התקבל בציבור בזכות סטודנטית שביקשה להביע את ההתנגדות שלה להחלטה של בית-המשפט העליון בנושא מסוים. אותה סטודנטית בחרה לפרסם את עמדת המיעוט שהביעה רות ביידר-גינסבורג, ברשתות החברתיות. בדרך זו הצליחה הסטודנטית להביע ביקורת על ההחלטה באופן שפתח דיון בלי לזלזל במערכת.

את הכינוי "ידועה לשמצה" הוסיפו בהומור, בכוונה לומר שאי אפשר להתעלם מדעתה, גם כשהיא לא מתקבלת. וכך הפכה כבוד השופטת

רות-ביידר גינסבורג ל-Notorious RBG. השופטת עצמה קבלה בהומור ובשמחה את הכינוי החדש ומה שנלווה אליו.

רות ביידר גינסבורג (באנגלית: Ruth Bader Ginsburg), חיה בשנים 1933-2020. משפטנית יהודייה-אמריקאית, שכיהנה כשופטת בית המשפט העליון של ארצות הברית מאז שמונתה על ידי הנשיא ביל קלינטון באוגוסט 1993 ועד לפטירתה. האישה השנייה שכיהנה בבית המשפט העליון האמריקאי.

* בהמשך תיראו שתרגמו את הכינוי Notorious ל-'מורדת'. מה דעתכם/ן על הבחירה?

שאלות לדיון

« לפניכם חולצות מודפסות עם תמונות וציטוטים של השופטת RBG שהפכו מוכרות בקרב בני נוער וצעירים. איזה שם עשתה לעצמה השופטת שהפכה להיות דמות בבובות, כרזות וחולצות?

« השופטת הפכה להיות סמל עבור יהודי ארצות הברית, וגם בארץ היה לה מעמד מיוחד. אילו ערכים או תכונות היא מסמלת בעיניכם/ן? מה אתם/ן יכולים/ות ללמוד ממנה?

אמת
R.B.G.

לדבר בגלוי גם
אם הקול רועד

מורדת
-R.B.G.-

לחמו על הדברים שאכפת
לכם מהם, אך עשו זאת
באופן שיוביל
אחרים להצטרף אליכם/ן

לעולם אל תמעיתו
בכוחה של נערה
עם ספר

אני מתנגדת.
R.B.G.
המורדת

מתוך: 'הסיבה האמיתית לכך שרות ביידר גינסבורג כונתה 'R.B.G' הידועה לשמצה'.
(ג'ניפר ליאונרד, The List, 18.9.2020)